

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій
Кафедра германської філології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Спеціальність 6.020303 «Філологія»

Комунікативні ігри як засіб формування мовленнєвих умінь і навичок

Допущено до захисту «__» _____ 2017 р.

Зав. каф. германської філології ____ канд. філол. наук, проф. Кобякова І. К.

Виконав:
студ. групи ПР-42
Момот Михайло Віталійович

Науковий керівник: к. філол. н, доцент
Дорда Віталій Олександрович

Суми 2018

Зміст

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ ПРО ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК	5
1.1 Поняття «Спілкування», «Комунікація», «Комунікативні здібності особистості» та їх роль у формуванні мовленнєвих умінь і навичок	5
1.2 Особливості формування комунікативних навичок школярів молодшого віку	8
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ІГОР В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	12
2.1 Трактовка понять "Гра" та "Ігрова діяльність"	12
2.2 Комунікативна гра, як метод формування комунікативних навичок школярів молодшого віку	15
РОЗДІЛ 3 ТИПИ ТА ВИДИ КОМУНІКАТИВНИХ ІГОР	20
3.1 Основні типи комунікативних ігор та їх відмінність від мовних ігор	20
3.2 Видова класифікація комунікативних ігор	22
3.3 Корисне поєднання комунікативних та мовних ігор	24
ВИСНОВКИ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29

ВСТУП

Людина – це соціальна істота, тому навіть змалку вона потребує спілкування, емоційного контакту та співпраці з іншими людьми. Тим самим розвиваючи свої мовленнєві уміння та навички. Існування будь-якої людини в соціумі без спілкування абсолютно неможливе, що робить саме поняття «спілкування» необхідним для життя.

Проблематика: спілкування – це складний та багатогранний процес, що потребує специфічних умінь та навичок, які людина засвоює, в процесі отримання соціального досвіду. Добре розвинені мовленнєві навички та уміння виступають основою успішної адаптації в соціальному середовищі, ось чому це питання є дуже важливим навіть з ранніх років життя.

Молодший шкільний вік, на мою думку, це найвлучніший час для активного набуття досвіду в спілкуванні, бо вченими було не раз доказано, що діти сприймають і засвоюють інформацію краще за дорослих. І саме в цей період починається формування особистості. Саме в цьому віці людина вчиться дисциплінувати себе, створювати як індивідуальну, так і групову діяльність. Людина усвідомлює цінність співпраці, спілкування і відносин в спільній діяльності. Тому саме в цей період закладаються основи та правила спілкування, яким людина буде слідувати протягом всього свого життя.

Актуальність: життя постійно змінюється, разом із ним змінюються й покоління і навіть поведінка та особливості поколінь. Сьогодні діти знають, розуміють та вміють більше, аніж їхні однолітки 30 років назад. Змінюється відношення до навколишнього світу, до дорослих та одноліток.

Історія вивчення: Питання спілкування дітей молодших класів висвітлено в роботах В. А. Белікової, Р. А. Литвака, А. А. Басової, Г. П. Лур'янової, М. І. Лисиної та ін. Незважаючи на великий список вчених та робіт, що досліджували цю тему, питання залишається відкритим, недостатньо розглянутим та вивченим, через те, що покоління змінюються вдвічі швидше, аніж їхні попередники.

Об'єктом дослідження є розвиток комунікативних здібностей молодшого школяра.

Предметом дослідження є комунікативна гра, як метод розвитку мовленнєвих умінь та навичок.

Мета цього дослідження – висвітлити основні аспекти розвитку мовленнєвих умінь та навичок молодших школярів, використовуючи комунікативні ігри.

Для досягнення цієї мети слід вирішити такі **завдання**:

1. Розкрити поняття "Комунікація", "Комунікативні здібності особистості" та зрозуміти їх роль у формуванні мовленнєвих умінь і навичок;
2. Виявити особливості формування комунікативних навичок особистості школярів молодшого віку;
3. З'ясувати трактовку понять «гра» та «ігрова діяльність»
4. Зрозуміти та висвітлити, як комунікативна гра може вплинути на формування комунікативних навичок дітей початкової школи
5. Класифікувати та перелічити відомі комунікативні ігри

При виконанні даного дослідження використовувалися такі **методи**, як: спостереження, що допомогло помітити, як гра впливає на формування комунікативних умінь та навичок; метод порівняння, що допоміг класифікувати комунікативні ігри, а також методи аналізу та синтезу, задля роз'єднання та угруповання знайденої інформації заради її точнішого висвітлення в роботі.

Дана робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 29 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ ПРО ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

1.1 Поняття «Спілкування», «Комунікація», «Комунікативні здібності особистості» та їх роль у формуванні мовленнєвих умінь і навичок

У психолого-педагогічній літературі спілкування виступає в якості засобу для бачення та вивчення навколишнього середовища, загальнолюдського досвіду. «Тільки в процесі спілкування ми можемо отримувати нові для нас знання про дійсність, тільки в процесі спілкування можлива передача соціально-історичного досвіду» - стверджує Божович Л.І. [3, с. 56].

Спілкування – це взаємодія між двома, або більшої кількості людей, що направлене на об'єднання їхніх зусиль з метою створення відносин та заради досягнення спільного результату, вважає Виготський Л.С. [6, с. 40].

Спілкування є взаємодія людей, що вступають в нього як суб'єкти. При цьому для спілкування необхідні, принаймні, дві людини, кожен з яких виступає саме як суб'єкт. Спілкування є не просто дія, а саме взаємодія - воно здійснюється між учасниками, кожен з яких дорівнює є носієм активності і передбачає її в своїх партнерах. Стверджує Рубінштейн С.Л. [18, с. 101].

Саме спілкування формує людину, як особистість. Завдяки спілкуванню людина має змогу набути певних рис характеру, звичок, інтересів, моральних норм поведінки, встановлення цілей та знаходження шляху їх реалізації.

Спілкування – це вид соціальних відносин, процес взаємодії між людьми, що базується на обміні думками та почуттями, використовуючи слова та інші знакові системи.

Спілкування – це досить багатоплановий процес, тому цей процес, в першу чергу, передбачає собою обмін інформації, між людьми, що мають одну мету, що можна охарактеризувати як комунікативну сторону спілкування. Спілкуючись люди не лише обмінюються словами, але й взаємодіють фізично, тобто в цьому процесі мають місце бути дії та вчинки, що формують другу сторону спілкування. Третя сторона спілкування – це правильне сприйняття співбесідників [15, с. 66].

Важливість категорії спілкування та і всіх рис характеру, що потребуються заради успішного спілкування була розглянута ще за часів античності.

У 5 ст. до н. е. софісти звернули увагу та зробили комунікативну проблематику головною, виділивши три важливих аспекти:

1. Розгляд взаємодії з іншими людьми, як вплив на цих людей.
2. Будь-який комунікативний контакт між людьми абсолютно не може бути випадковим.
3. Комунікативний контакт індивіда може бути небезпечним явищем.

Сократ виявив метод самопізнання індивіда через комунікацію, а Платон запропонував такий термін як інтеркомунікація.

Пізніше, вчений та філософ Кант розвив цю ідею, вважаючи, що мислити – означає говорити з собою. Екзистенціалісти розглядали взаєморозуміння як суть комунікації. Необхідно враховувати спільне самовираження суб'єктів комунікації, вважали представники цієї концепції.

Деякі автори ставлять знак «дорівнює» між такими поняттями як «комунікація» та «спілкування», але теоретичний аналіз літератури показав, що поняття «комунікація» – набагато ширше.

Термін «комунікація» означає спілкування між людьми, що показує рівень їхньої інформованості в будь-якій галузі. Комунікація як суб'єкт – суб'єктна взаємодія, що представляє собою складний соціальний феномен, що розглядається в психології на теоретичному, експериментальному та прикладному рівнях вже більш ніж століття й досі залишається не досить дослідженим.

Психологічний словник дає таку трактовку поняття «комунікація» – фундаментальна ознака людської культури, яка полягає в інтенсивному взаємоспілкуванні людей на основі обміну певною інформацією [29]. Отже, ми можемо зрозуміти, що це обмін між партнерами якогось певного об'єму інформації та достатньої мотивації, що є необхідною умовою для виконання комунікативного акту.

Комунікація в перекладі з латини означає «спільне; те, що ділиться між усіма. Якщо взаєморозуміння не досягається, то комунікація тоді просто не може мати права на існування. Для того, щоб бути впевненим в успіхові комунікації, потрібно мати зворотній зв'язок про те, як люди вас зрозуміли, як вони сприймають вас, їх відношення до проблеми.

Комуникативні здібності – це уміння та навички спілкування з людьми, від яких і залежить його успішність. Усі люди різні, вони відрізняються за віком, за рівнем освіти, культури, мають різні рівні психологічного розвитку, мають різний професійний та життєвий досвід. Тому вони й відрізняються один від одного за рівнем своїх комунікативних здібностей. Досвідчені та освічені люди мають більш виражені комунікативні здібності ніж неосвічені та малокультурні люди.

Дуже важливим фактором є життєвий досвід людини, так як він допомагає удосконалити та збільшити рівень комунікативних навичок. Люди, чия професія в цілому складається з не тільки постійного спілкування, а ще й з виконання певної ролі в спілкуванні (такі професії як лікарі, актори, вчителі, керівники, політики і так далі), зазвичай мають більш розвинені комунікативні здібності, аніж представники інших професій, де спілкування не є основним аспектом праці.

Комунікативні здібності – це та частина структури особистості, яка відповідає вимогам комунікативної діяльності і забезпечує її успішне здійснення, вважає Г. С. Васильєва [5, с. 3].

Виходячи з цього такі вчені, як К. К. Платонов та Н. В. Кузьмін, вважали, що структура комунікативних здібностей – це відображення структури діяльності людини і має три підструктури:

- експресивні здібності, тобто ті здібності, що дозволяють людям розуміти вас, ваша здібність до самовираження.
- гностичні здібності, тобто ті здібності, які дозволяють вам розуміти інших.
- інтеракційні здібності, тобто здібності, що дають вам право адекватно впливати на інших [2, с. 44].

Базуючись на цьому Н. І. Карасєва виокремила такі компоненти в структурі комунікативних здібностей:

- здатність до оптимізації міжособистісних відносин в групі;
- «техніка спілкування», тобто тактичні вміння спілкуватися;
- здатність до досягнення цілей;
- соціоперцептивні здібності, тобто сукупність індивідуально-психологічних особливостей особистості, необхідних для успішного сприйняття, розуміння і оцінювання інших людей;

- деякі міжособистісні передумови комунікативної діяльності [12, с.35].

Виходячи з цієї інформації, зрозуміло, що поняття «комунікація» не може обмежуватися лише обміном інформації (спілкування). Комунікація більш ширший процес, що потребує певних комунікативних здібностей, задля успішності цього процесу та являє собою вплив партнерів один на одного, їх взаєморозуміння та сприйняття іншої людини.

1.2 Особливості формування комунікативних навичок школярів молодшого віку

Теоретичні основи формування комунікативних навичок особистості були розглянуті в роботах таких вчених як Л. С. Виготський, А. А. Бодальова, А. Б. Добрович, М. С. Каган, И. С. Кон, А. Н. Леонтьєва, Х. Й. Лійметс, А. В. Мудрик, П. М. Якобсон, Є. Мелібруд.

Такі вчені як Н. В. Кузьміна, Р. С. Немов, Б. Г. Ананьєв та В. С. Мухіна розглядали в своїх роботах особливості спілкування школярів молодшого віку. І саме вони стверджували, що саме цей вік є найважливішим та найвлучнішим для етапу соціалізації та розвитку комунікативних здібностей дитини.

Формування комунікативних умінь та навичок є досить актуальною проблемою на сьогоднішній день, так як рівень таких здібностей має великий вплив не лише на успішність їхнього навчання, але й на їх соціалізацію та розвиток їхньої особистості загалом. Так як будь-які здібності з'являються та удосконалюються під час певної діяльності, так і комунікативні уміння та навички формуються під час спілкування. Такі здібності мають наступні назви:

- «практично-психологічний розум»
- «соціальний інтелект»
- «комунікабельність»

- «комунікативна компетентність»

Формуванню комунікативних умінь та навичок школярів молодшого віку присвячені роботи таких вчених останнього десятиліття: Ю. В. Касаткіна, Р. В. Овчарова, А. І. Шемшурина, Н. В. Щиголева, Н. В. Ключєва, Л. І. Лижньова, Н. В. Пилипко, А. А. Шустова та ін. Основними методами формування комунікативних умінь та навичок школярів молодшого віку автори вважають та використовують комунікативні ігри, бесіди та ігрові завдання [7, с. 4].

Комунікативний розвиток, як вже зазначалося раніше, є багатоплановим та різностороннім процесом, що здійснюється різними шляхами та методами. Кількісні накопичення, такі як розширення словникового запасу слів, збільшення об'єму словесного вираження думки, комплексування думки, ускладнення предикативної структури і т. д. Але основним критерієм інтенсивності та успішності комунікативного формування особистості є вміння розуміти, ставити та вирішувати різноманітні комунікативні завдання, тобто вміння правильно та оптимально використовувати своє вміння розмовляти та мислити під час спілкування з іншими людьми та навіть із самим собою.

Найяскравішим проявом підходу до вирішення проблеми комунікативного розвитку представлений в роботах Л. С. Виготського, що вважає спілкування головною умовою особистісного розвитку та виховання молодшого покоління. Виходячи з його концепції, можна стверджувати, що формування комунікативних умінь та навичок дітей є одним із головних завдань школи, так як результативність і якість процесу спілкування напряму залежить від рівня комунікативних здібностей [6, с. 122].

Комунікативний досвід починає накопичуватися з самого початку життя. Найприроднішим шляхом формування комунікативних досвіду є гра. Дитина росте і гра йде за ним усе життя. Під час життя, або гри дитина вивчає себе, навколишній світ та людей, перевтілюється в різноманітні ролі, формує своє власне бачення світу, погляди на життя, систему оцінювання та цінності.

Освоєння широкого спектру комунікативних засобів також краще всього здійснювати, також використовуючи комунікативні ігри.

Саме під час цього етапу життя цей процес є найбільш актуальним. Гра відходить на другий план, поступаючись навчальній діяльності (не так як під час дошкільного віку, коли ігрова діяльність була головною), але не перестає грати визначну роль в комунікативному розвитку дітей. Саме тому достатня кількість ігор, що розвивають, навчають, а також ігри, які синтезовані з новими видами діяльності мають бути у вжитку як в школі, так і вдома [23, с. 63].

Крім того, поза навчальні об'єднання молодших школярів, на думку педагогів і психологів, які працюють з цією віковою групою, повинні будуватися навколо дошкільних видів діяльності: гри, малювання, конструювання, ліплення, найпростішого експериментування, письменництва і інших занять, що розвивають в першу чергу увагу, безкорисливу цікавість, інтуїтивні засоби пізнання навколишнього світу та інші людські здібності, розвиток яких вже почався, але, зрозуміло, що не закінчився в дошкільному віці [4, с. 82].

Школярі молодшого віку дуже імпульсивні, тому для їхнього спілкування характерна невербаліка, слабо розвинений зворотній зв'язок і саме спілкування носить досить емоційний характер. З віком спілкування стає більш збалансованим, вербальним, менш експресивним, покращується зворотний зв'язок.

Комунікативний особистісний розвиток школяра молодшого віку відбувається всередині цілої системи особистості, відповідно до ліній розвитку: особистісної, діяльної, інтелектуальної, які є невід'ємними одна від одної. Комунікативний розвиток має розглядатися в загальному контексті соціалізації дитини, враховуючи особливості узагальнення, формування понять, спілкування з дорослими, однолітками, врахування особливостей загальної ситуації соціального розвитку і т. д. [11, с. 44].

Володіння мовою, вміння спілкуватися, домагатися успіхів у процесі комунікації є тими характеристиками особистості, які здебільшого визначають досягнення людини практично в усіх галузях життя, сприяють її успішній адаптації до мінливих умов сучасного світу [21, с. 35].

Комунікативні здібності молодших школярів, як метод їх соціальної адаптації – це комплекс індивідуально-психологічних якостей школяра молодшого віку соціальної спрямованості (емпатія, контактності, доброзичливості), рівень соціально-комунікативних знань, умінь та навичок (тобто вміння спілкуватися, уникаючи конфліктів; вміння гарно орієнтуватися в будь-якій ситуації, а також знаходити вихід з будь-яких скрутних становищ; навички культури поведінки), бажання та потреба соціально-комунікативної діяльності, вміння аналізувати та адекватно оцінювати соціально-комунікативні ситуації, а також відстежувати та оцінювати своє місце в ділових та особистісних контактах з людьми. Аналіз особливостей становлення рецептивних видів мовленнєвої діяльності показує зростаючу роль механізму осмислення при читанні, тенденцію учнів спиратися на основні ідеї тексту при слуханні, вміння осмислити весь зміст тексту [17, с. 53].

Таким чином, комунікативні здібності школяра молодшого віку – це, з одного боку, природна обдарованість дитини в спілкуванні, а з іншого – комунікативна продуктивність.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ІГОР В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

2.1 Трактовка понять "Гра" та "Ігрова діяльність"

Поруч з такими поняттями, як «праця» та «навчання», стоїть поняття «гра», що є одним із основних видів діяльності людини. Гра – це вид діяльності при умові ситуацій, що спрямовані на відтворення та засвоєння соціального досвіду, в якому утворюється та покращується керування поведінкою.

Гру вивчають різні науки – історія, культура, етнографія, педагогіка, психологія та ін. Серед вчених, хто досліджував поняття «гра» та «ігрова діяльність» є П. П. Блонський, Д. Б. Ельконін, К. Д. Ушинський, С. Л. Рубінштейн, З. Фрейд, Ж. Піаже та ін. В їх роботах можна побачити вивчення ролі гри під час процесу розвитку, онтогенезу особистості, формування психічних функцій, саморегулювання та керування особистості, під час процесу соціалізації – при засвоєнні людиною соціального досвіду [10, с. 10].

Багато вчених намагалися дати пояснення поняттю «гра», але першим був К. Гросс, він намагався класифікувати дитячі ігри та знайти новий підхід до них. Своєю роботою він показав, що експериментальні ігри впливають іншим чином на дитяче мислення, а також на його наступні неігрові дії, аніж символічні ігри, граючи в які діти уявляють, що вони супергерої, поліцейські і так далі. Він розробив припущення, щодо вправної функції, він висвітлив свої думки в його «теорії попередження». Цю думку вдало виразив його колега В. Штерн, що назвав гру «зорею серйозного інстинкту» [11, с. 124].

Через деякий час К. Бюлер редагував та удосконалив цю теорію. Саму гру він називав діяльністю, що супроводжується «функціональним задоволенням» та здійснюється саме заради нього [26, с. 101].

Фрейд вказує на дві форми прояву несвідомого і зміни дійсності, які підходять до мистецтва ближче, ніж сон і невроз, і називає дитячу гру і фантазії реальними. «Несправедливо думати, – каже він, – що дитина дивиться на створений ним світ несерйозно; навпаки, він відноситься до гри дуже серйозно, вносить в неї багато натхнення. Протилежність гри не серйозність, але - дійсність. Дитина чудово розрізняє, не беручи до уваги всі її захоплення, створений нею світ від дійсного і охоче шукає опори для уявних об'єктів і відносин в відчутних і видимих предметах реальності» [27, с. 18]. В аналізі дитячої гри Фрейд показав, що і в іграх дитина втілює часто болісні переживання. Вчений зазначає, що дитина ніколи не соромиться своєї гри і не приховує своїх ігор від дорослих [20, с. 84].

Але влучно було б зауважити, що є такі випадки, які є повністю протилежними, щодо думок Зигмунда Фрейда. Діти досить часто соромляться своїх ігор перед дорослими і нерідко приховують їх, навіть якщо в цих іграх немає чогось забороненого. Особливо, коли діти грають та намагаються бути дорослими, присутність сторонніх людей, або просто дорослих людей, збиває з пантелику та соромить дітей.

Нідерландський культуролог Йоган Гейзинга, вважає, що вся людська культура виникла за допомогою гри і вона також продовжує своє існування через гру. В його розумінні, гра – це реальність, що розповсюджується на світ усіх живих істот [8, с. 158]

Таким чином, більшість дослідників вважає, що в нашому житті, гра виконує ось такі важливі функції:

- розважальну (основна функція гри – розважити, доставити задоволення, надихнути, розбудити інтерес);
- комунікативну: освоєння діалектики спілкування;
- терапевтичну: подолання різних труднощів, що виникають в інших видах життєдіяльності;

- діагностичну: виявлення відхилень від нормативної поведінки, самопізнання в процесі гри;

- корекційну: внесення позитивних змін в структуру особистісних показників;

- міжнаціональної комунікації: засвоєння єдиних для всіх людей соціо-культурних цінностей;

- соціалізації: включення в систему суспільних відносин, засвоєння норм людського співжиття [22, с. 63].

Стефан Шуман, польський вчений, вважає, що гра – це характерна та своєрідна форма активності дитини, завдяки якій він вчиться та набуває досвіду. Шуман також писав, що гра пробуджує найсильніші емоційні реакції в дитини, а також збуджує дитину до дії найглибшим способом. Гру потрібно сприймати, як процес розвитку, що спрямований на формування, або активізацію спостережливості, понять та навичок, уяви [24, с. 22].

А. С. Макаренко, писав, що гра відіграє велику роль у вихованні дитини, у формуванні її особистості, адже колектив дітей, що грають є організовуючим початком, що підтримує виконання дитиною обраної ролі [14, с. 105].

За Г. Селевком, гра – вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення і засвоєння суспільного досвіду. Розглянемо визначення комунікативної гри. За новим словником методичних термінів, це вид навчальних завдань, основне призначення якого полягає в організації іншомовного спілкування у процесі вирішення поставленого комунікативного завдання або проблеми, яка передбачає обмін інформацією у ході спільної мовленнєвої діяльності [1, с. 102]. Автори словникової статті наголошують на спорідненості цього поняття з рольовою й діловою грою [1, с. 102]. Такої ж думки притримуються і зарубіжні вчені І. Батлер і В. Моррі [25; 28].

Підсумовуючи, гра виступає самостійним видом діяльності, що розвиває дітей різного віку, це вільна форма діяльності дітей, що дозволяє їм вивчати

навколишній світ, відкривати простір для творчих особистісних здібностей, самовираження. Гра – це головний метод спілкування дітей, де вирішуються проблеми міжособистісних відносин.

Гра – це унікальна форма навчання, що дає змогу удосконалити та урізноманітнити не тільки роботу учнів на творчому рівні, але й звичайні кроки вивчення нового. Цікавий умовний світ гри позитивно впливає на звичайну та монотонну діяльність, що об'єднує в собі запам'ятовування, повторення, закріплення знань та їх засвоєння. Емоційність ігрової діяльності активізує усі психічні процеси та функції дитини. Гра дає змогу використовувати набуті знання в новій ситуації, дозволяє проявити їх на практиці.

2.2 Комуникативна гра, як метод формування комуникативних навичок школярів молодшого віку

Ігрова діяльність існує вже досить давно, тому вона мала час устаткуватися як один із основних методів навчання. Деякі країни, навіть спеціалізували своє навчання на ігровій методиці. Наприклад, навчання в США повністю базується на ігровій діяльності, французи обрали театральну гру, як основну методику навчання, а в Ізраїлі спеціалісти без знання ігрових технологій взагалі не приймаються на роботу вчителя, або на будь-яку посаду, що пов'язана з дітьми.

Ігрова комунікація позитивно впливає на розвиток інтелектуальних, мовних, емоціональних та моральних навичок, і сама гра завжди є бажаною та привабливою для особистостей будь-якого віку. Дитина, починаючи, з трьох років вже починає сумувати за ігровим процесом та за дітьми, що були залучені до гри та безмежно радіє, коли повертається до ігрової діяльності. Школярі витрачають велику кількість часу, сил, творчості на участь в іграх, тому гра, як засіб педагогіки, може використовувати потенціал школярів в «конверсійних» цілях. Будь-яка гра створена та спрямована на розвиток різноманітних

здібностей та навичок і одним із них є комунікативні навички, які можна розділити на три групи [22, с. 61].

1. Група інформаційно-комунікативних навичок складається з:

- 1) вміння вступати в комунікативний процес (вираження привітання, вітання, запрошення, чемне спілкування);
- 2) вміння орієнтуватися в партнерах та в ситуаціях спілкування (початок розмови з незнайомою та знайомою людиною, дотримання правил культури спілкування з друзями, батьками, вчителями);
- 3) розуміння ситуації, в якій виникає та продовжується спілкування);
- 4) вміння оперування вербальними та невербальними видами спілкування (використання слів та знаків ввічливості; змістовно та емоційно виражати думки, використовуючи міміку, символи, жести; отримувати та надавати інформацію про себе і про інші поняття, явища та предмети);
- 5) використовувати побічні матеріали, використовувати малюнки, схеми, таблиці, групувати матеріал, що міститься в них).

2. Група регуляційно-комунікативних навичок складається з:

- 1) вміння угоджувати свої дії, думки, поняття потреб комунікативних партнерів (обґрунтування в логічній послідовності завдань та операцій, що виконуються колективно; здійснення самоконтролю та взаємоконтролю, виявлення порядку та раціональних способів виконання колективних завдань);
- 2) довіра, підтримка та допомога для тих, с ким проходить спілкування (допомагати тим, хто цього потребує; поступатися, не ухилятися від відповідей, бути чесним,

повідомляти про свої наміри, давати свої та слухати чужі поради, довіряти отриманій інформації).

- 3) Застосування своїх особистих вмінь під час виконання колективних завдань та операцій; використовувати мову, рухи, музику, графічну інформацію;
- 4) оцінювання результатів колективного спілкування;
- 5) критично оцінювати себе та своїх комунікативних партнерів;
- 6) враховувати особистий внесок в спілкування кожного з комунікативних партнерів;
- 7) приймати правильні рішення та виражати згоду, або незгоду;
- 8) оцінювати співвідношення вербального спілкування до невербального.

3. Група афективно-комунікативних вмінь:

- 1) проявлення почуттів, інтересів, настрою;
- 2) проявлення чуйності та оцінювання емоційного стану партнера.

Необхідно зауважити, що саме у віці молодшого школяра формується особистість, і те наскільки легко та вміло школяр буде спілкуватися з людьми, налагоджувати контакт, буде залежити його подальше навчання в школі, чи університеті, робоча діяльність, взагалі його доля та місце в житті. Саме в цей період людина вчиться відповідати за свої слова, створювати та виконувати обіцянки, задля встановлення контакту з навколишнім середовищем.

В школі у дитини з'являється новий вид діяльності – вчення, але гра також зберігає свою значущість і той факт, що гра сприяє утворенню комунікативних навичок дає змогу існувати цим двом поняттям разом та доповнювати один одного. Дитина зацікавлена тим, що може проявити свою активність, виконати ігрові дії, добитися результату та здобути перемогу.

Н. В. Ключєва вважала: «Навчання, виховання та розвиток – єдиний процес. Гра включає в себе всі складові цього процесу» [13, с. 22].

Під час гри діти навчаються повноцінному спілкуванню. Школярі молодшого віку, не дивлячись на егоцентризм з дошкільних часів, навчаються домовлятися один з одним, розподіляти ролі та обов'язки, змістовно обговорювати питання, що пов'язані з ролями та обов'язками. Діти навчаються допомагати один одному, вчать перемогати та достойно програвати, формується самооцінка. Спілкування ставить кожен на своє особисте місце. Діти розвивають свої організаторські та лідерські здібності, або слідуєть за лідером в класі.

У своєму дослідженні Р. К. Терещук визначає параметри комунікативної діяльності:

1. Соціальна чутливість – здатність дитини сприймати вплив партнерів по спілкуванню і реагувати на них.

2. Комунікативна ініціатива полягає в його здатності звертатися до партнера з власної ініціативи, бажаючи схилити його до спілкування, перебудувати контакти або їх припинити.

3. Емоційне ставлення складається окремо до кожної дитини, в залежності від досвіду взаємодії з ним і характеризує ступінь розташування і відтінки змісту [19, с. 129].

Порозуміння між людьми – була, є і буде актуальною проблемою серед школярів, ця проблема існуватиме доти, доки існуватиме людство. Гра допомагає дитині правильно будувати відносини, вчить правильно взаємодіяти з іншими, проявляти свої лідерські якості. Гра дає дитині ґрунтовну основу, тобто теоретичне моделювання майбутніх ситуацій, з якими дитина зустрінеься і не раз в майбутньому житті. Граючи, діти керують та підпорядковуються, що виховує в дітей здатність до самостійних рішень,

доведення особистої думки. Це допоможе дитині в майбутньому протистояти навіюванню та пригніченню.

Гра – це постійна зміна позицій, ніхто ніколи не стоїть на одному місці. Вміння вести себе в тій чи іншій ролі, керувати, чи підпорядковуватися формує самооцінку дитини та допомагає зрозуміти, який шабел в суспільстві людина хоче, а найголовніше може займати. Формується гнучкість сприймання та спілкування, з'являється таке поняття як швидка зміна від одного виду діяльності чи спілкування до іншого. Під час гри, школярі поглинають досвід спілкування від старших комунікативних партнерів (старших за віком школярів, вчителів, батьків, тощо).

Ігрова діяльність відіграє велику роль у формуванні своєї власної думки та вчить дитину донести її правильність, за допомогою вербального та невербального спілкування, довести свою правоту та логіку мислення.

У нашому світі постійно відбувається обмін інформацією і величезний інформаційний потік з кожним днем змінюється, вимагає швидкості і гнучкості сприйняття і реакції на постійно мінливу ситуацію, де суспільні відносини настільки складні і різноманітні, необхідно швидко пристосовуватися і вміти адекватно реагувати на сформовану систему обміну і передачі інформації. Навчити молодшого школяра психологічно вірно і ситуативно обумовлено вступати в спілкування, підтримувати спілкування, прогнозувати реакції партнерів на власні дії, психологічно налаштовуватися на емоційний стан співрозмовників, опанувати і утримувати ініціативу в спілкуванні, долати психологічні бар'єри в спілкуванні, знімати зайву напругу, емоційно налаштовуватися на ситуацію спілкування, обирати адекватні жести, пози, ритм своєї поведінки – ось лише деякі проблеми, вирішення яких дозволить підготувати школяра молодшого віку до дорослого життя та професійного зростання.

Таким чином, гра – це дуже гнучкий метод формування комунікативних умінь та навичок школярів молодшого віку. Ігрові задачі можна змінювати щохвилини, тим самим щохвилини розвивати щось нове в свідомості дитини і тим самим змінювати її майбутнє, загартовувати її до дорослого життя, навчити правильно подавати свою інформацію стосовно сучасним нормам спілкування. Та не лише формування комунікативних умінь та навичок відбувається під час гри, їхнє проектування на імітаційно створені умови існуючих явищ в реальному світі спілкування також має своє місце бути.

Гра не лише допомагає розвивати і проявляти свої комунікативні навички, вона також корегує проблеми, непорозуміння, труднощі та конфлікти під час спілкування та дає безцінний досвід, що в майбутньому допоможе уникнути комунікативних бар'єрів.

РОЗДІЛ 3

ТИПИ ТА ВИДИ КОМУНІКАТИВНИХ ІГОР

3.1 Основні типи комунікативних ігор та їх відмінність від мовних ігор

На сьогоднішній день існує нескінченна кількість комунікативних ігор, що урізноманітнюють навчальний процес, дають яскраву картину рівня розвиненості учнів та в той же час покращують їх знання та навички в тій чи іншій сфері діяльності.

Гра – це певний вид діяльності, що має певні правила та цілі, а також носить розважальний характер. Виходячи з правил, ігри можуть поділятися на два основних типи:

1. Змагальні – ігри, в яких учасники ведуть боротьбу один між одним, докладають максимум зусиль, аби першими здобути перемогу.

2. Кооперативні ігри – це протилежний тип ігор, в процесі яких учасники об'єднуються заради досягнення певних спільних цілей.

Комунікативні ігри за своїм функціоналом, в більшості випадків, відносяться до кооперативних ігор, оскільки змагання, або ігри де основною метою є швидкість виконання поставлених цілей, перешкоджають правильному використанню мови, що є основним завданням для комунікативних ігор. Комунікація на поспіх також може бути корисною, адже учасники вчаться якомога швидше та зрозуміліше висловити свою думку, але такий спосіб покращення комунікативних умінь та навичок актуальний для більш дорослих учасників, школярам молодшого віку потрібно спочатку навчитися висловлювати свою думку не поспішаючи.

Комунікативні ігри слід відрізняти від лінгвістичних, або мовних ігор, бо комунікативні ігри досить часто ототожнюють з мовними іграми. Адже основною метою комунікативних ігор є вирішення комунікативних задач, організація непідготовленої комунікації, в той час коли лінгвістичні чи мовні ігри спрямовані на знання мови, вирішення лінгвістичних завдань. Тобто на прикладі мовної гри, учасники будують правильну структуру речення відносно граматики, чи демонструють свій словниковий запас та використовують різні знання з лексики, в той час коли комунікативна гра передбачує вихід із складних комунікативних ситуацій.

Виходячи з цього комунікативна гра робить акцент на успішну комунікацію, а не лінгвістичні правила. Комунікативну гру, як правило, слід

використовувати на просунутій стадії навчання, або на вже відомому, вивченому і доведеному до автоматизму лінгвістичному матеріалі [26].

Комунікативні ігри вміщують в собі такі основні ігрові технології, як дописування здогадів, підбір однакової пари, заповнення пропусків, пошук, обмін, комбінації і карткові ігри, рольові ігри та відтворення, накопичення чи збір інформації, проблеми та загадки.

Найпростіші види діяльності комунікативних ігор ґрунтуються на принципі інформаційного пробілу, або нестачі інформації. В таких іграх перша команда володіє інформацією, якою не володіють гравці другої команди. Гравці другої команди повинні заволодіти цією інформацією задля досягнення поставлених цілей в грі. До того ж цей вид гри може бути одностороннім, або обопільним (взаємним). В цьому випадку обидві команди мають дві частини інформації, яку вони мають об'єднати заради вирішення спільної проблеми. Більш детально це питання буде розглянуто в наступному розділі.

Комунікативні ігри, як правило, розігруються в групах людей, або в парах, при цьому всі члени групи чи пари володіють певною інформацією. Спілкування не може проходити наодинці, тому такий вид ігор проводиться лише при наявності двох учасників. І при збільшенні кількості людей покращується і результат від цієї гри, адже спілкування становиться більш розгалуженішим та з'являється більша кількість думок, що змушує учасників мислити ширше заради збору, фільтруванню та утриманню інформації.

3.2 Видова класифікація комунікативних ігор

На даному етапі дослідження, доцільним є більш поглиблене пояснення кожного виду комунікативної гри за ігровими завданнями:

1. Ігри на відповідність – це такий вид ігор, які за основу мають принцип мозаїки. Тобто кожен з гравців має декілька пропозицій, думок та переваг і лише одна з написаних може бути поділена кожним в групі. За допомогою дискусії команда обирає, що є найкращим в певній ситуації.

Розглянемо цей вид гри більш детально на даному прикладі. Учасники поділяються на групи, чим групи більші, тим більше думок, тому й результат гри буде кращим. На кожен групу дається певна ситуація, чи то відкриття бізнесу (учасники мають пропонувати свої варіанти та обирати більш вигідний та прибутковий проект), чи то конфлікт в суспільному транспорті (у кожного учасника є свій варіант виходу з певних конфліктів і учасники повинні обрати найкращий).

2. Ігри на здогадування – це вид комунікативних ігор, що передбачує утримання деякої інформації однією командою, в той час, коли друга команда намагається здогадатися за допомогою звичайних питань, припущень та логічного мислення.

Наприклад, учасники поділяються на команди та ведучий повідомляє першій команді слово, наприклад Біг Бен. Друга команда звичайними питанням, на які можна відповісти «так» чи «ні» задають питання, аби вгадати це слово [31].

3. Ігри на підбір пар – це ігри, спрямовані на пошук схожості між учасниками, картками, картинками. Ці ігри можуть розіграватися між цілим класом, при цьому кожен учасник гри повинен протягом усієї гри ходити по класу та за допомогою логічного мислення знаходити собі подібного учасника, з такою самою чи схожою за змістом картою чи картинкою.

Наприклад, усьому класу роздається роздатковий матеріал у вигляді карток, в яких серед усієї кількості карток є дві, чи більше, що схожі за тематикою (фотоапарат та плівка, літак та стюардеса, супергерой та людина,

яка створила його) і діти спілкуючись між собою повинні знайти свою «другу половинку».

4. Ігри з обміну чи збору інформації – гравці мають певні предмети, картки, картинки, якими вони обмінюються, щоб доповнити та заповнити певний набір предметів. Така гра також може бути розіграна серед всього класу, де учасники мають право вільно пересуватися по класній аудиторії та обмінюватися предметами, картками чи картинками, також учасники можуть виконувати це завдання в групах.

Наприклад, кожний з учасників має певну інформацію і вони повинні використати цю розділену інформацію заради досягнення певної мети. Учасники повинні відновити хронологію, або скласти систематичний ланцюг із подій чи понять, задля досягнення певної мети,

5. Ігри з комбінованою діяльністю – учасники мають розіграти певну ситуацію, задля організування груп, таких як наприклад сім'ї, чи люди, що живуть в одній і тій самій квартирі [30].

Цей вид гри контактує з рольовими іграми. Учасники модулюють певну ситуацію та грають свої ролі, але вони не мають сценарію, вони спонтанно вирішують певні проблеми, саме тому це не лише рольові ігри, але й комунікативні.

Всі ці ігри, передбачають діяльності, для яких характерним є прийняття рішень, вирішення проблем, а також можуть включати елементи рольової гри або гри на уяву.

В таких іграх передбачена робота в парах, а також в групах, від маленьких до цілого класу, або повної кількості залучених до гри людей. При цьому учасники обов'язково повинні мати право на вільне пересування по кімнаті.

Вчитель також повинен брати участь у грі. Під час ігрової діяльності вчитель має виконувати такі функції: моніторинг, має бути ресурсним центром, повинен ходити від групи до групи та корегувати хід гри, при наявності

проблем, звертати увагу на помилки, але ні в якому разі вчитель не повинен перебивати, чи виправляти учасників.

3.3 Корисне поєднання комунікативних та мовних ігор

Як було зазначено вище, комунікативна гра відрізняється від мовної за метою та мовною складовою гри. Не дивлячись на те, що ці ігри різні, їх можна об'єднувати заради розвитку як комунікативних умінь та навичок, так і знання мови.

Для більшої ясності необхідно привести приклад гри та прослідкувати, як вона покращує мовленнєві здібності та навички, а також прослідити, як з цієї гри можна зробити комунікативно-лінгвістичну, задля покращення знання іноземної мови. Існує багато назв для такого виду гри: «Створення діалогів», «Будьмо ввічливими», «Телефонна розмова», «Хто найввічливіший?» і так далі.

Так як основою будь-якої комунікації є діалог, головною метою гри є:

1. Формування уміння діалогічного мовлення;
2. Функціонування в парах;
3. Правильний підбір мовних засобів відповідно до ситуації;
4. Підвищення культури усного мовлення;

Характер гри: вчитель повідомляє тему та мету гри, створює мовленнєву ситуацію, дає настанови на певний вид мовленнєвої діяльності, характеризує умови і процес гри. Учні, в свою чергу, уточнюють правила гри, розподіляють ролі, визначають послідовність дій, оцінюють результати та обирають переможців.

Хід гри: учні поділяються на пари, або на групи за бажанням. Кожна пара, чи група повинна утворити діалог по телефону з використанням максимальної кількості різноманітних етикетних формул. Усі гравці повинні запропонувати свій варіант діалогу та підрахувати кількість та доцільність використаних зворотів. Перемагає та пара, чи група, яка створила найввічливіший діалог.

Для урізноманітнення завдань до даної гри, можна запропонувати певні скрутні ситуації. Переможцем гри буде та група, що запропонувала найвдаліший вихід з певної ситуації. Тобто основною метою комунікативних ігор є досягнення певної комунікативної мети, за допомогою використання мовленнєвих умінь.

Також майже будь-яку комунікативну гру можна об'єднати з мовною, що покращить знання іноземної мови. Усе що потрібно зробити, це ввести іноземну мову, як основну мову змагання і до кількості етикетних формул, також можна додавати певну лексику, яка вивчається на певному етапі навчання. Такий вид роботи закріплює іноземну лексику, розширює словниковий запас та покращує правильну граматичну побудову речень.

Є ще такі мовні ігри, які вдало поєднуються з комунікативними:

1. Let's Make a Story

Мета: розвивати навички говоріння з певної теми, розвивати вміння уважно слухати та доступно і зрозуміло висловлюватися в сторону співбесідника.

Хід гри: Учитель розподіляє клас на дві команди. Кожному гравцю він дає картку з реченнями. Учні повинні розташуватися в послідовності розповіді. Потім вони по черзі читають свої речення. Перемагає команда, яка швидше й правильно виконує завдання.

2. Guess the Word

Мета: закріпити знання з певної теми та вчатися правильно та доступно виражати свої думки до співбесідників.

Хід гри: Клас розподіляється на дві команди. Учитель розкладає картки на столі. Члени команд по черзі підходять до столу, беруть одну з карток і вголос читають визначення слова. Суперники мають назвати це слово. Якщо вони не можуть зробити це, право відповіді переходить до другої команди. За кожну правильну відповідь надається один бал. Перемагає команда, яка отримує

більше балів. (Слова взято з двох попередніх уроків.) Учитель стежить за дотриманням правил гри.

3. *Collective Story*

Мета: активізувати вміння та навички усного висловлювання на задану тему, покращення вміння сприймати та запам'ятовувати інформацію, вміння слухати.

Хід гри: Представники від кожної команди по черзі говорять по одному реченню. Той, хто не може придумати, щоб продовжити розповідь, або повторює вже сказане, вибуває з гри. Переможцем стає та команда, в якій залишається більше учасників

4. *Guess What*

Мета: формувати навички діалогічного мовлення за певною темою.

Хід гри: Один з учнів загадує будь-який предмет, зображений на фото, й описує його призначення, не називаючи його. Решта учнів відгадують це слово. Той, хто відгадав, описує наступний предмет.

Наприклад:

P1: You need it for opening beer.

P2: Is it a lighter?

P1: No, it isn't.

P3: Is it a opener?

P1: Yes, it is.

P3: You use this thing for eating salad.

5. *My family*

Практична мета: закріпити знання лексичного матеріалу до теми «Моя сім'я», покращення вміння доступно подавати інформацію співбесідникам, а також вміння слухати.

Хід гри: за зразком, даним учителем, діти придумують речення.

Наприклад: His name is Michael. He isn't my grandfather, but he is the son of my grandfather. Who is he? Інші повинні здогадатися про кого йде мова. Відповідь: He is your father.

6. *Snowball*

Практична мета: формувати навички комунікативної компетенції.

Хід гри: Учні сідають у коло, у центрі якого – картки з лексикою, яка вивчається. Один з учнів бере картку, показує її та вживає дане слово або вираз у реченні. Другий учень бере іншу картку та придумує нове речення, яке логічно продовжує попереднє і т.д. В кінці виходить розповідь з теми (опис малюнка, переказ тексту...).

ВИСНОВКИ

В ході дослідження комунікативних ігор, як засобу формування мовленнєвих умінь та навичок, були висвітлені загальні поняття про формування мовленнєвих умінь та навичок, теоретико-методичні основи проведення комунікативних ігор в початковій школі, а також були розглянуті та класифіковані основні типи комунікативних ігор.

Комунікативні ігри є невід'ємною частиною навчального процесу. Комунікативні ігри виконують широкий спектр функцій: навчальну, мотиваційну, моделюючу, коригуючу, виховну, інформаційну, стимулюючу, формуючу. За допомогою гри можна зробити кожен урок цікавим, захопливим. Ігри розвивають пізнавальний інтерес та творчу активність учнів, тим самим урізноманітнюють будь-який монотонний навчальний процес. В таких країнах як США, навчання повністю базується на ігровій діяльності, французи давно обрали театральну гру, як основну методику навчання, а в Ізраїлі спеціалісти без знання ігрових технологій взагалі не приймаються на роботу вчителя, або на будь-яку посаду, що пов'язана з дітьми.

Для аудиторії дослідження була обрана початкова школа, так як формування мовленнєвих умінь та навичок є визначальним в даному віці, адже те, яким рівнем мовленнєвих умінь та навичок буде володіти особа буде визначати її успішність та її місце в суспільстві в її майбутньому дорослому житті. Дитина зі своїх ранніх років не повністю, але почне розуміти свої уподобання, щодо того ким вона хоче бути, почне оцінювати свої можливості, бути лідером чи підпорядковуватися комусь. Тобто формування мовленнєвих умінь та навичок, за допомогою комунікативних ігор в молодшій школі, допомагає дитині якомога раніше запуснути процес адаптації до майбутнього дорослого життя, утворення багатьох варіантів рішень до великої кількості проблем в досвіді, що є безцінним скарбом, який просто так не з'являється в нашій голові.

Як показала моя особлива викладацька практика, в деяких школах дійсно відчувається нестача комунікативних ігор під час навчання, що змушує дітей буквально «висиджувати» заняття та не отримувати від них, ані користі, ані знань. Монотонне та щоденно однакове навчання не потрібно нікому і з появою урізноманітнення занять значно та помітно покращується навчальний процес і відношення учнів до цього процесу.

Перспективами подальших досліджень є поглиблене вивчення інших видів ігор, таких як рольові, ділові та мовні, а також виявлення впливу їх на здібності учнів, або студентів. Збір інформації, щодо конкретних ігор з конкретними назвами та створення класифікації ігор.

Я, *Момот Михайло Віталійович*, своїм підписом засвідчую, що моя бакалаврська робота «*Комунікативні ігри як метод формування мовленнєвих умінь та навичок*» виконана з дотриманням усіх вимог до наукової етики та поваги до інтелектуальних надбань, самостійно та індивідуально. Під час

написання роботи я дотримувався принципів академічної доброчесності та несу відповідальність за порушення загальноприйнятих правил цитування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Азимов, А. Щукин. – М. : ИКАР, 2010. – 448 с.
2. Бабанський Ю.Н. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю.Н. Бабанський. - М.: Просвещение, 2005. - 364 с.
3. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: избранные психологические труды / Под ред. Д. И. Фельдштейна. — Москва; Воронеж: Ин-т практической психологии, 2005. - 258 с.
4. Болотіна Л.Р. Методика внеклассной работы в начальных классах / Л.Р. Болотіна. - М.: Просвещение, 2008. - 252 с.

5. Васильев Г.С. Проблема коммуникативных способностей членов первичных учебно-воспитательных коллективов. Автореф. дисс. канд. психол. наук / Г.С. Васильев. - М.: 2007. - 15 с.
6. Виготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка / Л.С. Виготский // Вопросы психологии - 2006. - № 6. - С. 62-76.
7. Воспитание школьников во внеучебное время. Сборник метод.материалов в помощь организатору внеклассной и внешкольной воспитательной работы. Под ред. Л.К. Балясной. - М.: Просвещение, 2007. - 222 с.
8. Гейзінга Йоган. Homo ludens /Йоган Гейзінга; [пер. з англ. О.Мокровольського]. – К.: Основи, 1994. – 250 с.
9. Гриценко, Н. Игры на початковому етапі / Наталія Гриценко // English. Шк. світ : language & culture : weekly. - 2012. - N 14. - С. 22.
10. Єрмолаєва М.Г. Игра в образовательном процессе: Методическое пособие / М.Г. Єрмолаєва. - СПб.: Питер, 2005. - 112 с.
11. Калечиц Т.Н. Внеклассная и внешкольная работа с учащимися / Т.Н. Калечиц. - М.: Просвещение, 2003. - 364 с.
12. Карасева Н. И. Игра и ее возможности / Н. И. Карасева. - М.: Знание, 2003. - 241 с.
13. Ключева Н. В. Учим детей общению / Н.В. Ключева. - Ярославль, Наука, 2006. - 188 с.
14. Макаренко А. С. Цель - воспитание/ А.С. Макаренко. - М.: Просвещение, 2005. - 353 с.
15. Мудрик А. В. Характеристика общения у младших школьников / А.В. Мудрик. - Краснодар, 2003. - 234 с.
16. Підкасистий П. І. Технология игры в обучении и развитии: учебное пособие / П.И. Підкасистий. - М.: Просвещение, 2006. - 269 с.

17. Пономарьов Я. А. Роль непосредственного общения в решении задач, требующих творческого подхода / Я.А. Пономарьов. - М.: Знание, 2008. - 193 с.
18. Рубінштейн С. Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубінштейн. - М.: Просвещение, 2006. - 485 с.
19. Терещук, Р. К. Общение и избирательные отношения дошкольников. [Текст]: – Кишинев, 1999. – 143 с.
20. Технология игровой деятельности: Учеб. пособие / Л. А. Байкова Л. К. Гребенкіна, О. В. Єремкіна; Науч. ред. В.А.Фадєєв. - Рязань: Изд-во РГПУ, 2006. - 237 с.
21. Українська мова 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх закладів з українською мовою навчання // Українська мова і література в школі. – 2013. – № 1. – С. 32–55.
22. Фіногенов А. В. Игровые технологии в школе: Учеб.-метод. пособие/ А.В. Фіногенов, В.Э. Филиппов. - Красноярск: Краснояр. гос. ун-т, 2006. - 137 с.
23. Шмаков С. А. Игры учащихся - феномен культуры / С.А. Шмаков. - М.: Аспект Пресс, 2004. - 230 с.
24. Шуман С. Г. Педагогика детского общения / С.Г. Шуман. - М.: Экспресс, 2003. - 160 с.
25. Butler I. Games and Simulation: Creativ Educational Alter natives / I. Butler // Trepds V. 33. – 4, 1988. – P. 20–23.
26. Karl Bühler. Die geistige Entwicklung des Kindes / K. Bühler // Fischer, 1995. – 485 с.
27. Sigmund Freud: Jenseits des Lustprinzips. Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Leipzig, Wien und Zürich 1920 (Erstdruck), 2. überarbeitete Auflage 1921, 3. überarb. Auflage 1923

28. Van Ments Morry. The Effective Use of RolePlay : a handbook for Teachers Trainers / Morry Van Ments. – London : Kogan Page, 1998. – 173 p.

29. Словник психологічних термінів [Електронний ресурс]:
http://www.ahmerov.com/book_1267_chapter_22_SLOVNIK_PSIKHOLOGCHNIK_H_TERMNV.html (24.05.20180

30. WordPress [Електронний ресурс]:
<https://kinderpsiholog.wordpress.com/2011/12/17/%D1%96%D1%80%D0%B8-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9/>
(20.05.2018)

31. WordPress [Електронний ресурс]:
<https://olgabuta.wordpress.com/2015/11/24/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96-%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%85-%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D0%B9%D1%81/> (20.05.2018)

ДОДАТКИ